

SƏMAYƏ CƏLİLOVA

BDU. Zəhid Xəlil 135

samaya@mail.ru

FÜZULİ DİLİNİN LEKSİK-SEMANTİK XÜSUSİYYƏTLƏRİ

Beş yüz ilə yaxındır ki, türkdilli ədəbiyyat Füzuli şeirinin seyrindən qurtara bilmir. İstər poetik düşüncə, istərsə də dil üslubu baxımından Füzuli şeiriyyəti üç yüz il əvvəl də, bu gün də fəthi mümkün olmayan bir zirvə kimi bütün söz sənətlərinin üfünündə durmuşdur, durmaqdadır.

Şairlik təkə şeir yazmaq, dastan bağlamaq deyil, həm də ədəbi dilin konturlarını qoymaq, qayda qanunlarını işlədərək o dildə danışanları istiqamətləndirməkdir. Məhəmməd Füzuli dilin imkanlarını artıran, onun sərhədlərini genişləndirən, gücü-nə güc qatan, ifadə tərzinə yenilik, tərəvət gətirən sənətkardır. Yaşadığı, bütün əsərlərini qələmə aldığı XVI əsrdə, özündə Kərbəla kimi xalqların bir araya gəlib ortaq dəyərləri paylaşdığı bir coğrafiyada ərəb və fars dillərində işlənən bir çox dil texnikası, leksik semantik üslub, ifadə tərzləri, farzeoloji birləşmələr, atalar sözləri Füzuli yaradıcılığında çox doğma və təbii görünür. Onun əsərlərində istifadə də var, təşbih də; təzadlar da var, mübaligə də; kinayə də var, mədhiyyə də... Yəni şair "düşvari asan eyləmək" deyəndə təkə doğma dildə dastan bağlamağı nəzərdə tutmurdu, dili zənginləşdirməyi, ərəb və fars dillərindən aldığı sözləri doğma dildə öz yerinə, öz qəlibinə oturtmağı, dil imkanlarını, ifadə zənginliyi kimi məsələləri düşünürdü. Füzuli sadəcə dildən faydalanan şair deyil, həm də düşündüyü, yazdığı dili zənginləşdirən, ona yeni-yeni deyimlər, frazeoloji vahidlər, hikmətli sözlər qataraq zənginləşdirən sənətkardır.

Füzuli əsərlərinin dəyəri həm də doğma Azərbaycan türk dilində yeni bir mərhələnin qəlibləşməsi, bərkiməsi, öz məcrasına tam oturması ilə ölçülməli, şairin hər hansı bir əsəri, məsələn, "Leyli və Məcnun" təkə ədəbi nümunə kimi deyil, həm də müəyyən bir mərhələdə dilimizin doğum şəhadətnaməsi kimi qəbul olunmalıdır. Akademik Tofiq Hacıyev "Azərbaycan ədəbi dili tarixi" kitabında Füzuli yaradıcılığını ədəbi dilin formalaşmasında mühüm mərhələ kimi dəyərləndirir. Müəllif həmin kitabında Füzuli poeziyasının, söz sənətinin ən incə detallarına, sirtinə, seyrinə işıq tutmuş, şairin poetik fəndlərini, dil ustalığını, fikri ifadə tərzini, oxucuya çatdırmaq üslubunu ustalıqla açıqlaya bilmişdir. Şairin poetik dünyasına bələd olmaqda hər bir oxucu üçün böyük kömək olan bu tədqiqat əsərində Füzuli şeiriyyəti üfünü vəşaquli istiqamətlərdə lay-lay açılır, leksik-semantik özəllikləri bir-bəbir göz önündə sərgilənir.

Füzuli "düşvari asan eyləmək" deyəndə həm də ərəz vəzninin Azərbaycan türk dili ilə uyğunsuzluğunu da nəzərdə tuturdu. Həm də bu uyğunsuzluğun həlli poetik qüdrətlə yanaşı istifadə edilən dilə hakim olmağı da tələb edirdi.

Ərəb və fars dillərində saitlər uzun və qısa olduğu halda türk dillərində mənzərə tamamilə fərqlidir.

Əruzda misranın qəlibi saitlərin uzunluğu, qısalığı, bəzən də səslərin ən qısa şəkildə ifadə edilməsi, bəzən də səs əlavəsi ilə tənzimlənsə, türk dillərində hecaların sayı bu mövzuda əsas ünsür sayılır. Digər tərəfdən türk dilində ahəng qanunu sözdə nə qədər hakim mövqe tutursa, ərəb və fars dillərində mənzərə tamamilə əksinədir. Uyğun suzluqlar bunlarla da bitmir, amma bu işi yerinə yetirməyi öz qarşısına məqsəd qoyan şairin poetik gücü də, hər üç dilə yiyələnməyi də kifayət qədər idi. Professor Ağamusa Axundov yazır ki, Füzuli türk ləfzilə incə, yəni əruz vəznli ser yazmağın çətinliklərini üç yolla aradan qaldırdı:

1. Leksik və fonetik yolla,

2. Qrammatik yolla,

3. Xalq şeiri ənənələri yolu ilə (I, 13). Professor Axundov məqalədə Füzulinin poeziyasının bir çox maraqlı cəhətlərinə işıq tutur. Məsələn göstərir ki, Füzulinin bəzi əsərlərində, o cümlədən qəzəllərində ərəb və fars dillərindən alınma sözlər çox sayda, bəzilərində isə yox dərəcəsidir. Şairin istifadə etdiyi leksik vasitələrin bir qismi də sinonim sözlərlə bağlıdır. Məsələn, Füzuli geniş miqyasda işlətdiyi əql sözünü (Əql yar olsaydı, tərki-əşq yar etməzmidim? (I, 238) vəzn xatirinə öz dövrü üçün də arxaikləşməkdə olan us sözü ilə əvəzləndirir:

Heyranlığı ol məqama yetdi,

Kim düşdü ayaqdan, usu getdi. (5, 73)

Füzuli sinonimi bəzən özü yaradır. Məsələn, hamısı əvəzinə var sözündən vari sözü kimi:

Vari belə eyləyəndə fəryad (5, 58)

Şərt bildirən bağlayıcının Füzuli dilindəki dördvariantlığı da məhz vəzn tələbi nəticəsidir:

Neylərsən, əgər atan eşitsə? Gər xəstə isən, mənəm təbibin, (5, 61) Vər aşiq isən, mənəm həbibin (5, 205) Amma əcəb, ər qıla xirədmənd (5, 88)

Məsələyə fonetika baxımından yanaşdıqda ilk növbədə ahəng qanunu üzərində dayanmaq lazım gəlir. Bu məsələdə də şair həm əruzun tələblərini, həm də doğma dilin tələblərini qorumalı olmuşdur. Belə ki, bir söz müxtəlif yerlərdə müxtəlif şəkildə işlədilmişdir. Məsələn:

Key ruhi-rəvanım ata-ana. (5, 84) Ta olmaya vaqif atə-anə (5, 69)

Göründüyü kimi, birinci nümunədə söz "ata-ana" kimi, yəni olduğu kimi yazıldığı halda, ikinci nümunədə əruz vəzninin tələbi üstün tutularaq "atə-anə" variantında verilmişdir.

"Nəzmi-nazik"də əsər yazmağı asanlaşdırmağın qrammatik yolundan bəhs etməzdən əvvəl onu demək lazımdır ki, təkcə "Leyli və Məcnun" Füzulinin doğma dilin ən incə mətləblərinə belə vaqif olduğunu isbat etməyə kifayətdir.

Füzuli Azərbaycan dilinin sintaktik quruluşunun imkanlarından uğurla istifadə etmiş sənətkardır. Ərəb-fars dillərindəki izafət tərkibləri türk dillərinin təyini

söz birləşmələrinə uyğun gəlir. Sadəcə fərq ondan ibarətdir ki, izafətdə təyin olunan təyindən öncə gəlir, türk dillərində isə təyin təyin olunandan əvvəldə durur. Füzuli söz birləşməsi ilə izafət arasında çox fərq qoymur, çox zaman ana dili materialına üstünlük versə də, hər ikisindən istifadə edir. Bəzən bir beytdə bu mənzərənin şahidi olmaq olur:

Eşq tərki dilü-candan görünürdü müşkil,
Tərki-eşq eylə dedin, tərki-dilü-can etdim. (4, 232)

Füzulinin dilində sintaktik quruluşu bütövlüklə fars dili konstruksiyası əsasında qurulmuş cümlələrə də tez-tez rast gəlmək mümkündür. Bu da, heç şübhəsiz, o dövrdə fars şeir üslubunun və texnikasının Şərqdə hegemonluğu ilə əlaqələndirilməlidir. Amma Füzuli bütün Şərq şeir məharətini türk dilinin qəlibinə uyğunlaşdırmaqda çox böyük işlər görə bilmişdir. Füzulinin sualları müəyyən qədər ritorik görünsə də, o qədər poetik və cəlbedicidir ki, bu sualların içindəki ahəngdarlıq, ritm və kövrəklik oxucunu məftun edir. Şair bu sual cümlələrində həm də misilsiz bədii tablolar sərgiləyir:

Hansı gülşən gülbəni sərvi-xuramanınca var (4,131)
və ya:

Könül, yetdi əcəl, zövqi-rüxi dildar yetməzmi? (4,345)

Şairin xalq dilinə bələdliyinə gəldikdə, onu demək lazımdır ki, Füzuli poeziyasında təkcə Azərbaycanın deyil, demək olar ki, bütün Şərqdə yaşayan türklərin milli söz sərvətinin qısa məcmusu kimi baxmaq olar. O dildən təkcə söz materialı kimi istifadə eləmir, o, sözün ruhunu bilir, o, sözün dadını, rəngini, istisoyuğunu duyur. Sinonim sözlərin hansı məqamda hansının daha təsirli, daha tutarlı olduğunu bütün dilçilərdən daha gözəl hiss edir. "Leyli və Məcnun"da məktəb mənzərələri nə qədər də təbiidir, gözəldir, inandırıcıdır. Şair sözlə ilıq bir tablo canlandırma bilmiş və oxucunu bu tablo qarşısında məftun etmişdir:

Məktəbdə onunla oldu həmdəm \ Bir neçə mələk misal qız həm,\ Bir səf qız oturdu, bir səf oğlan,\ Cəm oldu behiştə huri qılman. (5, 34)

Və ya: Ol qızlar içində bir pərişad \ Qeys ilə məhəbbət etdi bünyad. (5, 35)

Mənzərə oxucuya bir növ Xətəinin "Bahariyyə"sini xatırladır. Xətəi təbiəti, ağacları, quşları təsvir edirdi və deyirdi ki, quş balalarının səsi yuvadan məktəbdəki uşaqların səsi kimi gəlirdi. Füzulinin bu tablosunda isə öncə ümumi mənzərə, sonra isə o mənzərədəki personajlardan birinin, daha doğrusu, Leylinin təbii gözəllikləri təsvir olunub. Füzulinin bu parçadakı təsvirlərinin bəziləri bu gün işlənilir, bəziləri isə işlənmir. Dilimizdə gözəli mədh etmək üçün belə bir frazeoloji vahiddən istifadə olunur: "Adam o gözəli görəndə ağlını itirir" və ya "Adamın ağlını başından alır"... Füzuli isə fikri belə ifadə edir:

Bir türfə sənəm ki, əqli-kamil \Gördükdə onu olurdu zail. (5, 35)

Şair gözəlin əlamətlərini ən müxtəlif təşbihlərlə, bənzətmələrlə oxucusuna çatdırır. Leylinin baxışı da, gözləri də, davranışları da, qaməti də, naz-qəmzəsi də, zərifliyi də, göz bəbəyi də, dodaqları da, dişləri də, gözlərinin qaralığı da,

yanağındakı xalı da, uzun kiprikləri də, qıyqacı baxışları da, bir cüt zəngirə bənzəyən uzun hörükləri də, əyri qələm qaşları da, bir sözlə, görünən bütün əlamətləri mütləq və mütləq bir bənzətmə ilə, orijinal mübaliğə ilə oxucuya çatdırılır. Füzuli bu bənzətmələrin, bu ifadələrin bir hissəsini canlı xalq dilindən almış olsa da, bir hissəsini dəbaşqa dillərdən götürmüş, türk dilinin ruhuna, üslubuna uyğun hala gətirərək, işlətməmiş, dogma dilə qazandırmışdır.

Füzuli gözəli təsvirdə, hadisələrin cərəyanını, axarını göstərməkdə nə qədər ustadırsa, dini mövzulara və mətləblərə toxunanda da ən azı elə o qədər uğurludur və ola bilsin ki, daha həssas, daha duyğulu və şükürlüdür. Şair "Leyli və Məcnun"un minacatını o qədər səmimi, o qədər təbii bir üslubda başlamışdır ki, adam bu misraların hər şeydən öncə bəndənin Allah-Təalaya duası olduğunu düşünür. İşin o biri tərəfi, yəni məsələnin poetik həlli isə elə bu düşüncənin içərisində əriyir:

Yarəb, kərəm et ki, xarü-zarəm, \ Dərgaha bəsi ümidvarəm. \ Nəm var ki, laf edəm özümdən,\

Məhv eylə məni mənim gözümdən. (5,13)

Şair Allah-Təalaya yalvararkən: "Məni öz gözümdən məhv eylə" deyir. Ümumiyyətlə, Şərq klassik düşüncəsində, daha doğrusu, İslam fəlsəfəsində Allah sevgisində ərimək, itmək, yox olmaq istəyi var. Bu məqama İslam terminologiyasında "fəna-fillah", yəni Allahda yox olmaq, Allahın varlığını dərk edərək özünün bir heç olduğunu anlamaq təlimi deyilir. Füzuli Allah-Təalaya yalvararkən: "Məhv eylə məni mənim gözümdən" frazemi ilə məhz o məqamı oxucusuna təsvir etməyə çalışır. Füzuli hər dəfəki kimi bu məqamda da lakonikliyi ilə fərqlənmiş, bu böyük fəlsəfi düşüncəni "Məhv eylə məni mənim gözümdən" kimi qısa bir misraya sığdırmışdır.

Yuxarıda gətirdiyimiz nümunələrdən də bəlli olur ki, Füzuli sözlə çox sərbəst davranır, onu əllərində yoğurub müxtəlif qəliblərə salır, dogma dilin və əruzun tələbləri arasında uzlaşma tapır, leksik-semantik mənanı qoruyub saxlamaq şərti ilə (bəzən də gücləndirmək üçün) hərfləri ixtisar edir. Hərdən də oxucuya elə gəlir ki, Füzuli şəri ilk anında qəbul etdiyi kimi qələmə alır və sonradan bir daha ona dönmür. Yəni bəzən sətirlərin uzunluğu, qısalığı, dilin ifadə tərzinin ilkinliyi, təbiiliyi bu fikri deməyə əsas verir. Amma bir məsələ var ki, bu boşluqlar əruzla tənzimlənir. Daha doğrusu, əruzun tələbi ilə bəzən harasa yeni səs əlavə edilir. Məsələn, elə minacatın ikinci misrası "Dərgahə bəsi ümidvarəm" yazılsa da, "Dərgahə bəsi ümidvarəm" şəklində oxunmalıdır. Başqa cür mümkün də deyil. Bu, hər şeydən öncə əruzun ritmindən, axarından irəli gələn bir tələbdir. Şair o texnikanı, yəni əruz texnologiyasını çox gözəl mənimsədiyindən əsərində tez-tez ondan istifadə etmişdir.

Füzuli əsərlərinin frazeoloji tərkibini araşdırarkən türk mənşəli sözlərin aparıcı olması açıq-aydın görünür. Bizim hesablamalarımıza əsasən, Füzuli dilində təxminən 600-ə yaxın hər iki tərəfi türk mənşəli olan frazeoloji birləşmələr işlənmişdir. Füzulinin şeir dilində işlənmiş hər iki tərəfi türk mənşəli olan frazeoloji birləşmələrin böyük çoxluğu bu gün də öz işləkliyini saxlamış, müasir ədəbi dildə,

xalq danışığı dilində işlənəkdədir. Füzuli dilində işlənən Azərbaycan sözlərinin çoxluğu xalq təfəkkürünün, milli mədəniyyətimizin bir forması kimi dövrün ədəbi dilinin ümumi mənzərəsini əks etdirir. Dediymiz kimi, Füzuli dilindəki frazeolajların tərkib hissələri sırf türk sözlərindən ibarət olduğu kimi, bir çox hallarda həmin sözlərdən biri ərəb və ya fars mənşəli olur. Frazeoloji vahidlər, heç şübhəsiz, ümumxalq dili səciyyəsi daşıyır. Lakin bununla yanaşı şairin dilində klassik şeir dili üçün məqbul sayılan tərkiblərlə də qarşılaşırıq.

Füzuli obraz yaradıcılığında ərəb, fars və türk dillərinin materiallarına istinad etsə də, türk sözünü obraz səviyyəsinə qaldırarkən öz təxəyyülünün gücündən geniş istifadə etmişdir.

Şairin dilində milli sözlərlə əcnəbi sözlər qaynayıb qarışmış, semantik və qrammatik cəhətdən uyğunlaşmışdır. Ümumiyyətlə, Füzuli dilindəki frazeoloji birləşmələrdə milli mənşəli leksika işlənmə tezliyinə görə üstünlük təşkil edir.

Füzuli dilində işlənmiş hər iki tərəfi türk mənşəli frazeolajların adlıq hissəsi daha çox insanın bədən üzvləri ilə ifadə olunur. Baş, göz, əl, üz, ayaq, qulaq, dil, bağır, ağız kimi sözlər Füzuli yaradıcılığında müxtəlif mənalı frazeoloji vahidlərin yaranmasında fəal iştirak edir.

M. Füzuli dilində işlənən sözlər mənşəyinə, lüğəvi mənə növlərinə, leksik və frazeoloji xüsusiyyətlərinə görə qruplaşdırılmışdır.

Tədqiqata eyni zamanda atalar sözlərinin frazeologiyaya münasibəti məsələsi də cəlb olunmuşdur.

Frazeoloji vahidlərin sərhədlərini müəyyənləşdirmək dilçilikdə ən mübahisəli məsələlərdən biridir. Atalar sözlərinin, zərb-məsəllərin frazeoloji birləşmə ola bilməsi üçün onların sabitlik, daşlaşma, obrazlılıq, məcazlıq əlamətlərinə malik olması vacib şərtədir. M. Füzuli zərb-məsəllərin, hikmətli sözlərin işlənməsini sənətkarın ustalığı hesab edir və Azərbaycanın divanının dibachəsində bu barədə yazır.

Şair öz əsərlərində xalq deyimlərini, atalar sözlərini, zərb-məsəlləri o qədər ustalıqla işlətməmişdir ki, onların komponentlərinin yerini dəyişdikdə belə öz frazeoloji xüsusiyyətlərini saxlayırlar.

Füzuli şeirlərində işlənmiş frazeoloji birləşmələrin semantik təhlili böyük maraq doğurur. Semantik təhlil Füzuli əsərlərindəki bədii dilin mənə zənginliklərini, sözün ifadə etdiyi fərqli mənə çalarlarını, sənətkarın sözdən istifadə məharətini öyrənmək üçün ən doğru və sınaqılmış tədqiqat üsullarından sayılır. Belə təhlil vasitəsilə sözün daxili məzmunu açılır, yaxın mənalı sözlərin əlavə əlaqələri meydana çıxır. Eyni səs tərkibinə malik olan sözlərin yaxın və uzaq mənalı hadisələri əks etdirməsi və bu kimi bir çox məsələlər üzə çıxır.

Frazeoloji vahidlərin semantik quruluşu haqda danışarkən hər şeydən əvvəl frazeologiyada sinonimlik, frazeoloji sinonimliklə frazeoloji variantlılıq, çoxmənalılığın frazeoloji vahidlərdə rolu, eləcə də frazeoloji omonimlik və frazeoloji antonimlik məsələləri nəzərdə tutulur.

Füzuli yaradıcılığında fikrin qüvvətli, təsirli və emosional ifadəsi üçün bu və ya digər söz sinonim frazeoloji ifadələrlə əvəz edilmişdir.

Şairin yaradıcılığının bir üstünlüyü də ondadır ki, frazeoloji sinonimlərin daşıdığı mənə çalarları, üslubi xüsusiyyətləri ilə, əlavə semantik mənə yükü ilə qüvvətlənirlər. Tədqiqatçı rəylərini və yuxarıda göstərdiyimiz nümunələri nəzərə alaraq birdaha əmin olursan ki, Füzuli yaradıcılığı təkcə ədəbiyyatımızın deyil, həm də dilimizin inkişafında xüsusi mərhələ təşkil edir.

Ədəbiyyat:

1. Əlizadə S. Azərbaycan ədəbi dili tarixindən praktikum, səh. 24.
2. Hacıyev T. Azərbaycan ədəbi dilinin tarixi. Bakı-2012. I hissə
3. Hacıyev T. Füzuli: Dil sənətkarlığı. Bakı, 1994, səh. 146
4. Məhəmməd Füzuli. Seçilmiş əsərləri. Bakı, 1958, I cild;
5. Məhəmməd Füzuli. Seçilmiş əsərləri. Bakı, 1958, II cild.
6. Mirzəliyeva. Türk dilləri frazeologiyasının nəzəri problemləri. Bakı, 1995, səh. 112;

Xülasə

Bu məqalədə türkdilli poeziyanın zirvəsi sayılan Məhəmməd Füzulinin əsərlərinin fəlsəfi tutumu, dil xüsusiyyətləri, şairin bənzərsiz dünyagörüşü, əsərlərində işlətdiyi frazeoloji vahidlər araşdırılmışdır. Füzuli təkcə İraq türkmənlərinin, Anadolu türklərinin və ya Azərbaycanın şairi deyil, bütün türk xalqlarının ortaq dəyəridir.

Füzuli şeirinin dili heyratamiz dərəcədə güclüdür, təsirlidir, lakonikdir, təsviri o qədər canlıdır ki, oxuduğun əsəri film kimi görə bilərsən. Tam qətiyyətlə deyə bilərik ki, XVI-XVII əsr ədəbi düşüncənin və ədəbi dilin formalaşmasında Füzulinin rolu müqayisə olunmayacaq qədər böyükdür. Türkdilli ədəbiyyatda öz ardıcılılarına Füzuli qədər təsir göstərən ikinci bir şair tapmaq mümkün deyil.

Füzulinin üstünlüyü də məlum həqiqəti ən dolğun, təsirli və heyratamiz dərəcədə gözəl bir üslubda oxucunun gözləri önündə canlandırma bilməsindədir. Bütün şərq mütəfəkkirlərində olduğu kimi Füzulinin əsərlərində də 3 personaj var: can, canan, əğyar. Can şairin özü, canan Allah, əğyar isə canana gedən yolda canın qarşısını kəsən, onun canana qovuşmasını əngəlləyən dünyanın ötəri gözəllikləri və zövqüdür. Füzuliyə görə, dünya sevgisi ötəri, Allah sevgisi isə əbədidir, əbədini sevən əbədiyə qovuşar, əbədilik qazanar. Füzulinin gücü, üstünlüyü də əmin olduğu bu həqiqətləri ən inandırıcı şəkildə oxucusuna təqdim edə bilməsindədir.

Açar sözlər: Füzuli, poeziya, eşq, göz, dünya, hicran, səhra, vüsal

Samaya Jalilova

Lexical-semantic features of the language of Muhammad Fizuli

Summary

This article examines philosophical content of Mohammad Fuzuli's poetry, including language features, his unique worldview and the phraseological units. Fuzuli is considered the pinnacle of Turkic poetry. He is a poet of the Iraqi Turkmen, Anatolian Turks or Azerbaijan, but a shared value of all Turkic peoples.

The language of Fuzuli's poetry is powerful, effective, laconic, and the description is so vivid that the reader can see the work as a film. With complete confidence without exaggeration, we can say that the role of Fuzuli is incomparable in the formation of literary thought and literary language in the XVI-XVII centuries. It is impossible to find a second poet in Turkic literature who influenced his followers as much as Fuzuli.

Fuzuli's advantage is that he was able to bring the known truth to life before the reader's eyes in the most complete, practical and surprisingly beautiful style. As in all Oriental thinkers, there are three characters in Fuzuli's works: lover, beloved and the betrayer. The lover is the poet himself, the beloved is God, and the soul is the betrayer is the beauty and pleasure of the world that blocks the lover on the path and prevents him/her from reuniting with the beloved. According to Fuzuli, the love of the world is temporary. Nevertheless, the love of God is eternal, and the one who loves eternity will be reunited with eternity and gain eternity. Fuzuli's strength and superiority lie in the fact that he could present these truths to his readers in the most convincing way.

Key words: Fuzuli, poetry, love, eye, peace, parting, desert, reunion

Самая ДЖАЛИЛОВА

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ У ЯЗЫКА

МУХАММЕДА ФИЗУЛИ

РЕЗЮМЕ

В статье исследуются философское содержание произведений Мухаммада Физули, считающиеся вершиной тюркской поэзии, а также языковые особенности, уникальное мировоззрение поэта, фразеологические единицы, используемые в его произведениях. Физули - не только поэт иракских туркмен, анатолийских турок или Азербайджана, он общая ценность всех тюркских народов.

Язык стихов Физули удивительно силен, эффектен, лаконичен, описание настолько яркое, что прочитанное произведение можно увидеть как фильм. Можно с полной уверенностью сказать, что роль Физули в формировании литературной мысли и литературного языка XVI-XVI веков несравнима велика. В тюркоязычной литературе невозможно найти второго поэта, оказавшего такое же влияние на своих последователей, как Физули.

Преимущество Физули в том, что он способен воплотить известную правду в жизнь на глазах читателя в наиболее полном, эффективном и удивительно красивом стиле. Как и у всех восточных мыслителей, в произведениях Физули три персонажа: душа, возлюбленная и соперник. Душа - это сам поэт, возлюбленная - это Бог, а соперник - это красота, сладости или радости мира, которые преграждают путь, и мешает воссоединиться с возлюбленной. Согласно Физули, любовь – это временное явление, а любовь к Богу вечна, и тот, кто любит вечность, воссоединится с вечностью и обретет вечность. Сила и превосходство Физули в том, что он умеет наиболее убедительно преподносить эти истины своим читателям.

Ключевые слова: Физули, поэзия, любовь, глаз, мир, разлука, пустыня, воссоединение.

Rəyçi: dosent Sevdə Sadiqova